

KÜTAHYALI ŞEYHÎ'NİN HÜSREV Ü ŞİRÎN'İ *

Mustafa GÜNEŞ*

Özet: İlk olarak Nizâmî-i Gencevî tarafından yazılan Hüsrev ü Şîrîn, Batı sahasında başta Kütahyalı Şeyhî olmak üzere pek çok şair tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Kütahyalı Şeyhî'nin yer yer kendi yorumunu katarak kaleme aldığı Hüsrev ü Şîrîn mesnevisini, aynı zamanda devrin bazı tarihî olayları çerçevesinde kaleme aldığı görülür. Kütahyalı Şeyhî'nin eserinin salt bir tercümeden çok tercüme-telif önemli bir edebî eser olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Nizâmî, Kütahyalı Şeyhî, Hüsrev ü Şîrîn, Fars edebiyatı*

ŞEYHÎ FROM KÜTAHYA'S HÜSREV Ü ŞİRÎN

Abstract: Hüsrev ü Şîrîn, originally written by Nizâmî-i Gencevî, was translated into Turkish by many poets, notably by Kütahyalı Şeyhî, in the Western area. It is seen that the masnavi of Hüsrev ü Şîrîn, with Kütahyalı Şeyhî's own comments in patches, was written up within the framework of some historical events. This study but also indicates that Kütahyalı Şeyhî's work was much like a translation-writing than just a translation.

Key Words: *Nizâmî, Kütahyalı Şeyhî, Hüsrev ü Şîrîn, Persian Literature*

1.Giriş

Siyasi, sosyal ve ekonomik konularda görülen milletlerarası etkileşim, kültür, edebiyat ve tasavvufî değerler alanlarında da her zaman söz konusu olabilmektedir. Her kültür ve edebiyatın kendine has özellikleri olmakla birlikte genellikle birbirlerine yakın coğrafi bölgelerde yaşayan ve ortak kültür mirasına sahip olan milletlerin çeşitli bakımlardan olduğu gibi kültür ve edebiyat alanında da birbirlerini daha çok etkiledikleri görülür.

Çeşitli olaylar sebebiyle Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türk milleti ile İran'da yaşayan Fars toplumu arasında, çeşitli alanlarda olduğu gibi kültür ve edebiyat alanında da yüzyıllar boyunca etkili bir iletişimin varlığı gözlemlenir. Her iki toplumun, aynı dinin mensubu ve ortak bir coğrafyada yaşamış olmaları sebebiyle tarih boyunca çeşitli bakımlardan birbirlerini etkiledikleri bilinir.

Türk İran ilişkilerinin ilk defa ne zaman ve hangi sebeplerle başladığı tam ve kesin olarak tespit edilememektedir. Bazı kaynaklar, Türklerin İran topraklarındaki varlığını, çok eski zamanlara bağlarlar. Ancak Türk ve İran milletlerinin tarih boyunca bazen komşu olarak bazen de aynı topraklar üzerinde zaman zaman üzücü olaylarla karşı karşıya gelseler de çeşitli şekil ve durumda birlikte yaşadıkları kuşkusuz doğrudur (Kartal, 2011: 31).

Komşuluk, ticaret ve dinde müştereklik gibi unsurların etkileri de göz önünde bulundurulursa iki dil ve kültür arasında geçmişten günümüze kadar yoğun bir etkileşimin varlığı açık bir şekilde müşahede edilir (Kartal, 2011: 31-32).

Türk ve İran toplumları arasındaki yakınlaşmanın Türk dili ve edebiyatı üzerindeki yansımaları açık bir şekilde görülür. Bu yansımaların zamana, mekâna ve içinde bulunulan şartlara bağlı olarak değişik boyutlarda gerçekleştiği bilinir. Fars dili ve edebiyatının, Türk dili ve edebiyatı üzerindeki yoğun etkilerinin XIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği söylenebilir (Çelik, 2012: 1).

Klasik Osmanlı edebiyatının son temsilcilerinden birisi olarak kabul edilen Yenişehirli Avnî Bey (1826-1883)'in de Farsça bir divan kaleme aldığını dikkate aldığımızda, yukarıda bahsi geçen etkinin, daha yakın zamanlara kadar güçlü bir şekilde devam ettiği görülür (Atalay, 2005: 1).

Birbirleriyle uzun asırlardan beri dostça ve kardeşçe yaşamış ve yaşamaya devam eden ve bundan sonra da aynı etkileşimin devam edeceği anlaşılan Türk ve İran milletlerinin kültür ve edebiyatları yanında çok yönlü müşterek değerlerinin, iki köklü halk ve devlet geleneğini birbirine yakınlaştırdığı görülür (Doğan, 2011: 76).

Türk milletinin, hiçbir karışık duyguya kapılmadan Fars dili ve edebiyatı için sergilemiş olduğu hamiyetperverliği aynı şekilde Arap dili ve edebiyatı için de gösterdiği görülür (Kartal, 2011: 55).

Türk asıllı şairler, sadece Farsça şiir yazmakla kalmamışlar, daima sanat yapmanın yanında, muhatap kitleye yararlı olmayı göz önünde bulundurarak Türk insanının istifade edebileceği Farsça manzum-mensur eserleri Türkçeye tercüme etmişlerdir.

İran edebiyatının Türk edebiyatını etkilemesine vesile olan inanç ortaklığı ve coğrafi yakınlıkla birlikte dildeki benzerlik de dikkat çekicidir. Zira Farsça da Türkçe gibi sondan eklemeli bir dildir. Her iki dilde ekler, daima kelimenin sonunda yer alır.

Türkler, İslamiyet'in kabulünden sonra aruzu da Araplardan değil, Farslardan öğrenmişlerdir. Türklerin, büyük ölçüde tasavvufu da Farslardan öğrendikleri söylenebilir (Yıldız, 2004: 159-201).

Yukarıda ifade edilen bu genel sebepler çerçevesinde, birçok eser Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Bunların en önemlileri, Sâdî-i Şîrâzî'nin Bostan ve Gülîstanı, Hâfîz'ın Divanı, Feridüddîn-i Attâr'ın Mantuku't-Tayrî, Pend-nâme ve Tezkiretü'l-Evliyâsı, Firdevsî-i Tûsî'nin Şeh-nâmesi, Nizâmî-i Gencevî'nin Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, İskendernâme, Mahzenü'l-Esrâr ve

Heftpeyker'i ile Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Mesnevî-i manevîsi'dir. Bunlar arasında, Nizâmî-i Gencevî'nin¹ Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevisinin ayrı ve özel bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Ferhad ü Şîrîn, Şîrîn ü Hüsrev, Şîrîn ve Pervîz ve Ferhâd-nâme adlarıyla da anılan Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi İran ve Türk edebiyatının en tanınmış ve sevilmiş hikâyelerinden biridir. Hüsrev ü Şîrîn hikâyesi, Nizâmî-i Gencevî'den önce ilk olarak Firdevsî'nin Şehnâmesinde anlatılmış, daha sonra da XII. yüzyılın ünlü şairlerinden Senâî tarafından kaleme alınmıştır (Nas, 2012: 11).

Türkçe konuşan halkın dikkate alınarak bazı eserlerin Türkçe telif veya tercüme edilmesi, müellif veya mütercimnin sahip olduğu ana dil bilincine ve aynı zamanda Türkçe konuşan halka sevgi ve yakınlığına da işaret eder.

Bilindiği gibi Türkçe eser telif veya tercüme etmek Anadolu Beylikleri döneminin en önemli faaliyet ve özelliğidir. Bu dönemde özellikle dinî, tarihî ve edebî bazı eserler, çeşitli halk kitleleri göz önünde bulundurularak telif veya tercüme edilmeye başlanmıştır (Nas, 2012: 70-71).

Fars ve Türk edebiyatlarında defalarca kaleme alınan Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde, Sasanî hükümdarı Nüşîrevan'ın torunu, Hüzmüz'ün de oğlu olan ve Hüsrev Perviz ile Ermen Melikesi Mehin (Mihin) Banu'nun yeğeni Şîrîn arasında geçen aşk macerası anlatılır.

Bahsi geçen bu hazin aşk hikâyesi, Ferhat ile Şîrîn adıyla halk hikâyelerinde de yer alan vakalar, klasik bir aşk üçgeni çerçevesinde şekillenir. Hikâyede, yer yer devrin siyasi olaylarına da yer verildiği görülür.

Tarihî kaynakların belirttikleri ve kendi aralarındaki tutarlılıkları sonucunda Hüsrev Perviz adlı kahramanın, m. 596-628 tarihleri arasında yaşamış bir Fars hükümdarı olduğunu bilinir. Ancak söz konusu kaynaklarda tabii olarak Hüsrev'in siyasi hayatı ele alınmakta ve Şîrîn'le olan münasebetinden çok az bahsedilmektedir. Eserde, Ermen Melikesi Mehin Banu'nun yeğeni olarak tanıtılan Şîrîn'in, tarihî kişiliği hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Timurtaş, 1980: 17).

Hikâyenin ana çizgileri sabit kalmakla birlikte az da olsa bazı farklılıklar çerçevesinde onlarca şair tarafından kaleme alınan ve Doğu edebiyatlarının en önemli mesnevileri arasında yer alan Hüsrev ü Şîrîn hikâyesinin başlıca yazarları şunlardır:

Fars Edebiyatında, ilk olarak Senâî'nin kaleme aldığı Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi daha sonra Nizâmî-i Gencevî tarafından yazılmış ve Türk edebiyatındaki Hüsrev ü Şîrîn mesnevilerine kaynak teşkil etmiştir.

Bu hikaye, Emir Hüsrev-i Dehlevî, Âsâfî, Hâtîfî, Âhî, Kâsımî, Vahşî, Urfî, Şeref-i İsfahânî, Kevserî, Şâpur², Mir Muhsin, Âsaf Han, Şerif Kâşî, Vaslî, Bezmî, Rûhü'l-Emîn, Maşrîkî, Hindû, İbrahim Edhem, Hızrî, Fevkî, Nâmî, Şihâb-ı Türşîzî, Ayânî, Şu'le (Muhammed Ca'fer-i Neyrizî), İmadüddin Fakih, Hüseyin Baykara ve Hilâlî gibi şairler tarafından işlenmiştir (Timurtaş, 1980: 22-34).

Türk edebiyatında ilk defa Kutb tarafından yazılan Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi daha sonra Fahrî, Kütahyalı Şeyhî, Ali Şîr Nevâî, Ahmed Rıdvan, Muîdî, Sadrî, Hayâtî, Harîmî, Âhî, Celîlî, Lâmiî, Ârif Çelebi, Şânî, İmamzâde Ahmed, Halffe, Mahvî, Fasîh Ahmed Dede, Sâlim, Nakâm ve Ömer Bâkî gibi şairler tarafından kaleme alınmıştır (Timurtaş, 1980: 35-46).

Nizâmî-i Gencevî'nin 6512 beyitten müteşekkil hicrî 576 yılında tamamladığı Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinin, daha sonra aynı konuda yazan diğer şairler ve eserleri üzerinde oldukça etkili olduğu söylenebilir.

İlk eğitim ve öğrenimine, dönemin önemli kültür merkezlerinden biri olan Kütahya'da başlayan Şeyhî³, tezkirelerin de belirttiği gibi genç yaşlarda eğitim almak için İran'a gitmiştir. Tıp tahsili için devrin ileri gelen önemli bilim sanat ülkelerinden birisi olan İran'a giden Kütahyalı Şeyhî, böylesine önemli bir muhitin kuvvetli çemberi içine girmiştir (Tarlan, 2004:25).

Anadolu sahasında yaşayan Mevlânâ, Yunus Emre, Ahmet Fakih, Sultan Veled, Aşık Paşa ve Gülşehrî gibi Türk şair ve yazarlarının, Kütahyalı Şeyhî'nin yaşadığı dönemden çok daha önceki zamanlarda İran kültür edebiyat ve tasavvufu ile yakın bir temas hâlinde oldukları bilinir (Tarlan, 2004: 25).

Böylesine olgun bir muhit içinden bu cereyanın kaynağına giden Kütahyalı Şeyhî, Hüsrev ü Şîrîn adlı eseriyle İran'daki tasavvuf kültürüyle de yakından temas ettiğini de bize gösterir. Şair Kütahyalı Şeyhî, Ankaralı Hacı Bayram-ı Velî'ye de intisap ederek yalnız sözde değil uygulamada da önemli bir sofi olduğunu göstermiştir. Aslında Anadolu coğrafyası, Kütahyalı Şeyhî'den çok önceleri İran mutasavvıflarını çok yakından tanımıştır. Attar'ın Mantuku't-Tayr'ının rahat bir şekilde Türkçeye çevrildiği; Nizâmî, Attar, ve Sâdî gibi büyük İran şairlerinin diyar-ı Rum adı verilen Anadolu'da çok iyi tanındıkları ve örnek alındıkları söylenebilir (Tarlan, 2004:25).

İran dönüşünde, Ankara'da Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap ederek Kütahyalı Şeyhî mahlâsını alan şair, Germiyan Beyi II. Yakup, Süleyman Şah ve Çelebi Mehmet ve II. Murad'a intisap ederek ilk Osmanlı reisü'l-etibbası (hekimbaşı) ve klasik Türk edebiyatını ana hatlarıyla ortaya koyan ilk Türk şairi olarak bilinir. Kütahyalı Şeyhî, pişterin-i şuarâ-yı rûm ve şeyhü's-şuarâ gibi unvanlarla da anılır. Hâfız-ı Şîrâzî gibi büyük şairlerin elinde ince ve akıcı bir üslup kazanan tasavvufun, klasik Türk edebiyatına Kütahyalı Şeyhî vasıtasıyla girdiği bilinir. Kütahyalı Şeyhî, folklorik üsluptan bedii üsluba geçişin ilk temsilcisi olup Klasik Türk edebiyatını bütün çizgileriyle gösteren ilk büyük şairdir (Kartal, 2011: 372-375).

6944 beyitten (26 gazel, 5 kaside ve 1 tercî-i bend) oluşan Hüsrev ü Şîrîn, Kütahyalı Şeyhî tarafından 1421-1430 yılları arasında yazılarak Sultan II. Murad'a sunulan bir eserdir.⁴

Kütahyalı Şeyhî, eserini tamamlamadan vefat ettiği için yeğeni Cemâlî'nin Hüsrev ü Şîrîn'e 109 beyitlik bir zeyl yazdığı bilinir. Daha sonra Rûmî mahlaslı bir şairin de eserin devamına Şîrûye vakasını ekleyerek *Şîrîn ü Pervîz*⁵ başlığı altında başka bir zeyl yazdığı kaynaklarda belirtilir (Kartal, 2011: 373-374).

Yukarıda da belirtildiği gibi Sultan II. Murad'ın isteği üzerine Kütahyalı Şeyhî tarafından kaleme alınan Hüsrev ü Şîrîn, Nizâmî'nin aynı adlı mesnevisinden tercüme edilmiştir. İki eser arasında konu bakımından önemli bir fark olmasa da yazıldıkları dil, üslup ve yer yer karşılaşılan bazı ayrılıklar sebebiyle söz konusu iki eserin birbirinden ayrı bağımsız eserler oldukları söylenebilir. Her iki eser arasındaki bazı farklı taraflar şöylece sıralanabilir:

Kütahyalı Şeyhî'nin mesnevisi Nizâmî'ye göre eksiktir. Mesela Şîrûye vakası olarak bilinen kısım, yazılmamış olması sebebiyle Kütahyalı Şeyhî'nin eserinde eksik kalmıştır. Ayrıca eserin son taraflarında yer alan Hüsrev'in Hz. Peygamber'i rüyada görmesi ve ondan gelen mektubu yırtması ve miraç gibi konular, Kütahyalı Şeyhî'nin eserinde yer almamaktadır.

Nizâmî'nin mesnevisi de devrin siyasi olaylarının anlatılması bakımından eksiktir. Behrâm-ı Çûbin meselesi Nizâmî'de etraflıca işlenmemiştir. Her ne kadar siyasi bir mesele de olsa Hüsrev ile Şîrîn arasındaki aşk macerasına tesir ettiği için hikâyenin daha iyi anlaşılması ve olay örgüsünün sağlam temeller üzerine oturması bakımından önem arz etmektedir. Söz konusu mesele, Kütahyalı Şeyhî'nin mesnevisinde etraflı bir şekilde ele alınmış ve Nizâmî'de eksik kalan bu kısma, Şeyhî'de daha fazla yer verilmiştir.

İki eser arasındaki belirgin farklardan birisi de yukarıda belirtilen hususlara ilave olarak Hüsrev ve Şeker münasebetidir. Hüsrev ve Şeker bağlantısı, her iki şairde farklı bir şekilde ele alınmıştır.

İki mesnevi arasında, teferruat bakımından önemli görülen diğer bazı farklılıklar şöyle özetlenebilir:

Şeyhî'nin mesnevisinde yer alan, *Şîrîn'in, Medayin'e giderken, yedi gün yedi gece yol aldıktan sonra istirahat etmesi, Allah'a yalvarması ve kendisine saldıracak olan bir aslanı öldürmesi* konusu, Nizâmî'nin mesnevisinde geçmemektedir.

Hüsrev Pervîz'in Rum'dan döndükten sonra Behram-ı Çûbin'le yaptığı muharebede İran beylerinin müraacaatçı göndermeleri meselesi, Nizâmî'de işlenmemiştir.

Mehin Bânû'nun ölümünden sonra tahta geçen Şîrîn'in, Hüsrev'e hediye göndermesi olayı Kütahyalı Şeyhî'de görülmemektedir. *Şîrîn'in kasma gelmesi üzerine, Hüsrev'in Meryem'den korkması sebebiyle hiçbir şey yapmayıp bu haberle yetinmesi* hususu Şeyhî'de yoktur.

*Şavur'un, Şîrîn kasma geldikten sonra, Hüsrev'in yanına gitmek istemesi ve Behram'ın ölümü münasebetiyle tutulan matem*in dördüncü günü ona yetişmesi konuları, Nizâmî'de bulunmamaktadır.

Ferhad'in, Şîrîn'e âşk olup saharalarda dolaşırken tek gıda olarak süt içmesi, Şeyhî'nin eserinde yer almaz.

Şîrîn'in, Meryem'i zehirleyerek öldürttüğü rivayeti Şeyhî'nin eserinde yer almaz.⁶

Kütahyalı Şeyhî ile Nizâmî arasındaki farklılıklar, şüphesiz yukarıda bahsedilen özelliklerle sınırlı değildir. Biz, örnek olması bakımından bir kaç özelliğe işaret etmekle yetindik.

Kütahyalı Şeyhî'de birçok konu, Nizâmî'ye göre daha uzun ve geniş bir şekilde ele alınmıştır. Şeyhî'nin eserini bölümlere ayırması ve her bölüm başında konuya giriş yapması da Nizâmî'de bulunmayan bir özelliktir.

Kütahyalı Şeyhî'nin, Nizâmî'ye göre şekil bakımından yaptığı en büyük yenilik, mesnevi metni arasına gazeller yerleştirmiş olmasıdır. Nizâmî'de, Kütahyalı Şeyhî'de olduğu gibi, Hüsrev ve Şîrîn dilinden söylenen bu çeşit hissi ve âşıkane sözler, gazel adını taşıyor olsa da bu şiirler, gazel nazım şekliyle yazılmamıştır (Aktan, 2007: 134-138).

2.Sonuç

İlk defa Nizâmî-i Gencevî tarafından tarafından kaleme alınan Hüsrev ü Şîrîn, Anadolu sahası Türk edebiyatında bazı şairler tarafından Türkçeye tercüme edilerek yeniden kaleme alınmıştır. Kütahyalı Şeyhî'nin, yer yer kendi yorumlarını katarak yaşanan tarihî olaylar ışığında eserini kaleme alması, bu mesnevinin daha çok bir tercüme- telif eser olduğunu göstermektedir.

Kütahyalı Şeyhî'nin gazellerle süslediği Hüsrev ü Şîrîn'inin gerek yazıldığı devirde gerekse günümüzde telif mi yoksa basit bir tercüme mi olduğu konusunda bazı tartışmalar olmuştur (Tansel, 1950: 264).

Kütahyalı Şeyhî, Hüsrev ü Şîrîn hikâyesini mesnevi nazım şekliyle yazarken gerek muhteva gerekse şekil açısından esere kattığı yenilikler ve en nihayetinde onun gayreti ve muvaffakiyeti göz önünde bulundurulursa Kütahyalı Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevisinin salt bir tercümeden çok telif-tercüme bir eser olduğu anlaşılır. Bu konuda bilim insanları arasında bazı ihtilaflar olsa da eser hakkındaki genel kanaat, eserin sıradan bir tercümeden çok telif bir eser olduğu yönündedir (Tansel, 1950: 264).

Hüsrev ü Şîrîn Mesnevîsinin, *Ferhat ile Şîrîn* adı altında halk edebiyatı varyantları da kaleme alınmıştır. Kütahyalı Şeyhî'nin eseri, halk edebiyatı alanında kaleme alınanlar da dâhil olmak üzere ana teması aşk olarak belirlenen mesnevîler arasında olan *Hüsrev ü Şîrîn*'in Anadolu sahasındaki en başarılı örneği kabul edilir. Mesnevi, tarihî gerçeklere dayanan bir zemin üzerinde, Hüsrev, Şîrîn ve Ferhat arasındaki aşk ilişkilerini konu edinir. Kütahyalı Şeyhî'nin, Nizâmî'ye oranla, tarihî gerçekleri daha çok önemsemesi ve Hüsrev'in iktidarı ele geçirme mücadelesine daha çok yer vermesi, onun eserini tamamen bir çeviri olmaktan kurtarmaktadır (Çulhaoğlu, 2002: 5).

Farklı coğrafya ve edebiyatlarda farklı şairler tarafından kaleme alınması, konunun aynı veya benzer olması, ilgili şairlerin birbirlerini taklit ettikleri anlamına gelmez. Bu tür eserlerde, benzer ya da aynı konular anlatılsa da iki müellifin eseri birbirinin aynı olmayabilir.

Kütahyalı Şeyhî, Nizâmî'nin eserindeki bazı beyitleri aynen tercüme etmiş olmakla birlikte bu tercüme, birbirinin aynı değildir. Tercüme kısımların, eserin ancak üçte birini kapsadığı ve diğer kısımların daha çok telif özelliği taşıdığı söylenebilir. Kütahyalı Şeyhî'nin eserinin telif özelliği taşıması, daha çok tasvirlerle kendini göstermektedir (Timurtaş, 1980: 139).

Bazı kaynaklarda belirtildiği gibi Kütahyalı Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinin salt bir tercüme olmadığı; daha çok bir telif-tercüme bir eser olduğu ve Kütahyalı Şeyhî'nin bu mesnevisiyle önemli bir başarı elde ederek Türk edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- AKTAN, Bilâl, Rûmî Şîrîn ü Perviz (İnceleme-Metin-Sözlük), Öncü Kitap, Ankara 2007.
ATALAY, Mehmet, Yenişehirli Avnî Bey-Farsça Divan, Aktif Yayınevi, Erzurum 2005.
ÇELİK, Ahmet, *Osmanlılar Döneminde Fars Edebiyatının Türk Edebiyatı Üzerindeki Etkisi*, I. Uluslararası Türk İnan Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu Bildirisi, 15-17 Mayıs İstanbul 2012.
ÇULHAOĞLU, Gülşen, *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisindeki Aşk İlişkileri*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Disiplini, Yüksek lisans tezi, Türk Edebiyatı Bölümü Bilkent, Ankara 2002.
DOĞAN, Muhammet Nur, Eski Şiirin Bahçesinde, *Türk Edebiyatında İran Tesiri ve Divan Edebiyatının Milli Karakteri*, Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2011.
-----, Şeyh Galib Hüsn ü Aşk Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar, Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2011.
KARTAL, Ahmet, Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar, *Diller ve Edebiyat Arasındaki Etkileşme*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2011.
KAZAN NAS, Şevkiye, Celîlî'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisi (İnceleme-Metin), Fakülte Kitabevi, Isparta 2012.
SEHÎ BEY, Heşt Behişt, İstanbul 1314
TANSEL, Fevziye Abdullah, *Nizâmî-Şeyhî Hüsrev ü Şîrîn Mukayesesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi 1949-1950, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1950.
TARLAN, Ali Nihat Şeyhî Dîvânı'nı Tedkik, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
TİMURTAŞ, Faruk K., Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1980.
ULUDAĞ, Süleyman Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, Ankara 2005.
YILDIZ, Âlim, *Süleyman Nazîfe Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C. VIII/1, Sivas 2004.

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi ve Allame Taba Tabai Üniversitesinin ortaklaşa düzenledikleri bir bilimsel toplantıda (I. Uluslararası Türk-İnan Dil ve Edebiyat Sempozyumu, 15-17 Mayıs 2012, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2012) tarafımızdan sunularak yayımlanan (sempozyum kitabında) *Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisinin Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i Üzerindeki Etkileri* başlıklı çalışmamızdan yola çıkılarak (bazı ekleme ve çıkarmalarla) yeniden yayıma hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KÜTAHYA. mgunes74@gmail.com

¹ Nizâmî-i Gencevî (1150?-1214) İran'ın en büyük şairlerinden biridir. Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğan Nizâmî Gencevî'nin, Divanı ve Mahzenü'l-Esrar adlı hamsesi meşhurdur. Nizâmî'nin eserleri, Şeyhî örneğinde de görüldüğü gibi kendisinden sonra gelen Türk ve İran şairlerine ilham kaynağı olmuştur. Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinin erkek kahramanı Hüsrev ile adaş olan Hüsrev-i Dihlevî (1253-1325)'nin de dört divan ve çok sayıda mesnevisi vardır. Eserlerini Farsça yazan bir Türk şairi ve edebiyatçısı olan Hüsrev-i Dihlevî, mesnevilerinin önemli bir kısmını Nizâmî-i Gencevî'nin mesnevilerine nazire olarak kaleme almıştır (Muhammet Nur Doğan, Şeyh Galib Hüsn ü Aşk Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar, Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2011, s. 427, 455. Dipnot). XVIII. yüzyıl divan şiirinin ulu çınarı Şeyh Galib, Nizâmî-i Gencevî'nin güzel söz söyleme konusundaki mertebesine şöyle işaret eder: *Bulmuş sühan-ı bülen-nâmu/ Firdevsî-yi Hüsrev ü Nizâmî.../ İstanbulumuzda Nev'î-zâde / Etmış tek ü pû velî piyâle/ Olsun mı Nizâmî'ye hem-âheng/ Kurân'a uyar mı nağme-i çeng- Firdevsî, Hüsrev ve Nizâmî güzel söz söylemede yüksek mertebelere yükselmişlerdir. İstanbulumuzda da Nev'î-zâde Atâyî, (o yolda) koşturup durmuş, ama, yaya kalmış. (Nev'î-zâde)ahenkte Nizâmî'ye denk olabilir mi? Çengin sesi Kur'an'a uyar mı? (Doğan, age, s. 186-188) Ayrıca Şeyh Galib, Hüsrev-i Dihlevî (1253-1325) gibi önemli şiir ustalarının bile Nizâmî-i Gencevî'nin etkisi altında şiir yazdığı hâlde, kendisinin böyle bir yola girmeden hiç kimseyi taklit etmediğini belirtir. Şair bu düşüncelerini şu şekilde dile getirir: *Ben olmadım ol gürûha pey-rev/ Uymuş belî Gencevî'ye Hüsrev-Her ne kadar Hüsrev-i Dihlevî bile Nizâmî-i Gencevî'ye uymuşsa da ben o kâfileye hiç katılmadım* (Doğan, age, s. 426-427, 455. dipnot).*

² Şâpur (Şâhpur, Şâvur), Türk ve İran edebiyatlarında Sasanî hükümdarı Hüsrev Perviz ile Ermen melikesi Şîrîn'in mitolojik aşklarını konu alan Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinin kahramanlarındandır. Hüsrev ü Şîrîn'de Hüsrev'in nedimi ve arkadaşı olan Şâpur (Şâhpur, Şâvur), Şeyh Galib, ünlü mesnevisi Hüsn ü Aşk'ta şöyle yer alır: *Tevfika refki eyle pey-rev/Şâpûr'ı bul ol cihâna Hüsrev: Başarıya ulaşmak için dostunu yoldaş et; Şâpur'unu bul da cihanın Hüsrev'i ol* (Doğan, Şeyh Galib Hüsn ü Aşk-Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar, s. 190-191).

³ Sözlüklerde, *yaşlı, ihtiyar, pir, bey, önder, kabile başkanı* gibi anlamlar verilen şeyh kelimesinin ism-i mensubu olan Şeyhî kelimesi, nefsinin kötü isteklerine set çeken, Hakk'ın sonsuz varlığında kendi geçici varlığını feda eden veli, Hak dostu, müritlerine rehberlik ederek onları irşat eden insan-ı kâmil ve mürşit gibi tasavvufî anlamlar taşır (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, Ankara 2005, s. 334); İran'daki eğitim ve öğrenimi sırasında pek çok tasavvuf büyüğü ile görüşen Hekim Sinan'ın Şeyhî mahlasını alması, kendisinin şeyh olmasından ziyade, Anadolu'nun kandili mutasavvıf Hacı Bayram-ı Veli'ye intisap etmesi ile izah edilir (Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrin'i*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980, s. 65).

⁴ Şeyhî'yi takdir eden Sultan II. Murad, onu kendisine vezir yapmak ister. Şairi çekemeyen rakipleri, Hamse-i Nizâmî gibi bir kitap yazdıktan sonra Şeyhî'nin vezir yapılması konusunu sultana arz ederek kararın değişmesi konusunda sultan üzerinde etkili olurlar. Bunun üzerine Sultan II. Murad, Nizâmî'nin eserlerini Şeyhî'ye verir. Şeyhî, bu eserlerin içinden Hüsrev ü Şîrin hikâyesini seçerek tercüme etmeye başlar. Yaklaşık bin beytin manzum çevirisini yaptıktan sonra sultana arz eder. Sultan, bu çalışma karşısında fazlasıyla memnun olur ve çeşitli hediyeler vererek şairi ödüllendirir. Şair, memleketi Kütahya'ya dönerken yolda saldırıya uğrar. Nesi varsa her şeyi hırsızlar tarafından alınır. Bunun üzerine Şeyhî, kendi hâlini dile getiren Harnâme adlı meşhur mesnevisini kaleme alır (Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrin'i*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980, s. 93). Bu konudaki başka bir görüş de şöyledir: Şeyhî, Hüsrev ü Şîrin mesnevisini yazdıktan sonra Sultan II. Murad'a arzeder. Sultan, Şeyhî'nin kitabını çok beğenir. Yine şairi çekemeyen rakipleri tarafından, Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrin mesnevisinin Nizâmî'nin aynı adlı eserinden intihal olduğu Sultan II. Murad'a söylenir. Bu olay üzerine Şeyhî'nin, ünlü Harnâme adlı mesnevisini kaleme aldığı rivayet edilir (Sehî Bey, Heşt Behişt, İstanbul 1314, s.52-53).

⁵ Esere, Rûmî tarafından yapılan ek, *Rûmî Şîrin ü Perviz (İnceleme- Metin- Sözlük)* adı altında Dr. Bilâl Aktan tarafından yayımlanmıştır (Öncü Kitap, Ankara 2007). Rûmî'nin çevirisi, Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrin'i kadar lirik bir özellik taşımasa da bağımsız bir mesnevi olarak yazılmış olması ve büyük ölçüde Eski Türkiye Türkçesi özellikleri taşıması bakımlarından önemli bir eser kabul edilir (Aktan, age, s. VII).

⁶ İki eser arasındaki benzer ve farklı tarafları ifade ederken, kendi yorumlarımız dışında şu eserdeki ifadeleri de göz önünde bulundurduk: Timurtaş, age, s. 132-139.

Bu sayfa bilerek boş bırakılmıştır
This page [is] intentionally left blank